

Fagfelleurdert/ Peer reviewed article

Sosialt liv blant fiskere i Nordland 1930-1960

Jostein Arve Lorås

Nord Universitet, Fakultet for lærerutdanning, kunst og kultur

Sammendrag

Artikkelen handler om sosiale aspekter ved fiske med særlig vekt på sosialisering, arbeid, verbal kommunikasjon, humor og konkurranse knyttet til Lofotfisket. Intervjumaterialet består for det meste av fiskere fra Helgeland, som var yrkesutøvende i perioden 1930 -1960. De aktive fiskerne møttes årvisst under Lofotfisket og organiserte seg i form av båtlag. Laget var hierarkisk strukturert, med høvedsmann (skipper) øverst og skårungen nederst. Mellom dem stod heilkar og halvkar, alt etter hvor vant fiskeren var. Skårungen var nykomling og måtte som regel koke mat for de andre. Fiskerne forvaltet en rik verbal kultur. Å ha et rikt og variert ordforråd ga grunnlag for anerkjennelse, både i rorbua og under selve fisket. Kunne en ikke svare for seg, virket det degraderende. Ære og maskulinitet var viktige verdier som la grunnlaget for kommunikasjon fiskerne imellom. På havet var kampen om ressursene konfliktfylt og fremmet både individualisme og samhold i møte med andre båtlag og i kamp mot elementene.

Nøkkelord: Muntlig historie, fiskere, Nordland, sosialt liv

Engelsk tittel: Social life among fishermen in Nordland 1930-1960

Abstract

This article is largely based on interviews with fishermen from Helgeland, who worked in the period 1930-1960, and deals with social aspects of fishing in Nordland County. The active fishermen met annually during Lofoten fishing and organized themselves in the form of boat teams. The team was hierarchically structured, with the captain (skipper) at the top of the hierarchy and the scrawny boy at the bottom. Between them stood "half men" and "full men", depending on the fisherman's capability. The scrawny boy was a newcomer and usually he had to cook for the others. The fishermen managed a rich verbal culture. Having a rich and varied vocabulary provided the basis for recognition, both in the tiller and during fishing. Not being able to answer for yourself, however, was degrading. Honor and masculinity were important values providing a basis for communication between the fishermen. At sea, the battle for resources was fraught with conflict and the competition between the fishermen promoted both individualism and collaboration in meeting other boat teams and in the struggle against the elements.

Key words: oral history, fishermen, North Norway, social life

---

Innledning

Erkjennelsen av at kunnskapen om det sosiale livet i maritime¹ miljø vil forsvinne med vår tid eldste generasjon, er hovedmotivet for å skrive om dette temaet og å bruke muntlige kilder. Min ambisjon er å gi historie et menneskelig ansikt. Det er de handlende menneskene, de som ønsker å realisere sine livsprosjekter under særegne naturbetingelser og næringsvilkår, jeg ønsker å forstå.

Den foreliggende artikkelen handler om sosialt liv blant fiskere på båtene og i rorbua i Nordland i perioden 1930 - 1960. Mer spesifikt relaterer problemstillingen seg til hvordan sosialisering, arbeid, verbal kommunikasjon, humor og konkurranse utspant seg under Lofotfisket særlig i tilknytning til den vante fiskeren.

I Nordland fylket som helhet var det ifølge fiskermanntallet nesten en halvering av antall kombinasjonsbrukere i denne perioden, fra i underkant av 20 000 i 1930 til om lag 11 000 i 1960 (Rinde 2015). Antall kombinasjonsbrukere var knapt 5 000 i år 2000 og en kan anta at servicenæringene da utgjorde hoveddelen av sysselsettingen, mens jordbruk og fiske var hovedkombinasjonen i tida 1930-1960. Det er opplagt at den generelle reduksjonen i antall kombinasjonsbrukere, som igjen skyldtes strukturelle endringer, innebar at en større andel fiskere forsvant. Mens statistikk og andre målbare data ofte brukes i framstillingen av fiskeribefolkningens liv, baserer denne artikkelen seg hovedsakelig på intervjuer. Muntlige data gir et vell av opplysninger som ikke kommer frem på annen måte. I overveiende grad handler metodedelen i artikkelen om intervjuets kontekst, i hvilken grad innholdet er representativt og troverdig, og hvilke faktorer som påvirker intervjusituasjonen.

Uttrykket «sosialt liv» som talemåte bør presiseres og forklares. Sosialt liv var grunnleggende i samfunn der det var nabolaget som ga sosial trygghet, og det tette livet fiskerne førte på båt og rorbu måtte nødvendigvis avleire seg i bestemte sosiale relasjoner. Dette gjaldt både enslige og gifte fiskere, både under arbeid og i livet på rorbua. Samfunnsvitenskapelig uttrykt er fiskernes sosiale liv en del av familieforhold, tradisjonelt folkeliv, tette nabobånd og ansikt til ansikt relasjoner, det Tönnies kalte *Gemeinschaft* (Tönnies 1957). Det forklarer blant annet også at fiskere organiserte seg i båtlag, som gjerne bestod av slektninger fra ett og samme hjemsted. Inntrykket er utvilsomt at mange lofotfarere i denne artikkelen bodde i rorbu, men hvor mange som generelt bodde i bu eller om bord i båt kan ikke dokumenteres. Det at en bodde i fellesskap ga en mulighet for et tett sosialt liv, siden båtlaget oppholdt seg i og ordnet redskap, spiste, hvilte og sov på ett og samme rom. Uansett var det ikke tilstrekkelig med rorbuer eksempelvis i 1940 sammenlignet med antall fiskere i Lofotfisket. I 1948 regnet fiskeværskomiteen med at halvparten av Lofotfiskerne trengte losji på land (Vea 2004:281). Behovet for losjihus på land gikk ned i takt med at væreierne mistet makta og større båter inntok fisket. Samtidig ser vi en nokså kraftig reduksjon i antall utøvende fiskere i Lofoten i den aktuelle perioden, og det er opplagt at behovet for rorbuer ble mindre samlet sett. Men uansett om en bodde på rorbu eller i en felles lugar om bord i båt, ga det opphav til at et interessant sosialt liv utspant seg.

Fiskeriet i Lofoten²

Lofotfisket var en årviss arbeidsvandring og en del av mangesysleriet i hushold langs kysten. Dette fisket var ofte det første møtet med arbeidslivet i 'voksen' alder for kystens unge menn og ga fiskerbønder viktig yrkeskulturell erfaring tidlig i livet. For mange som nådde voksen alder i mellomkrigstida og de første årene etter krigen, var Lofotfisket eller gardsarbeid utenfor bygda de første arbeidserfaringene. Etter konfirmasjonen stiltes andre krav til forsørging og deltakelse i arbeidslivet. Normen var nå å kunne forsørge seg sjøl og en ble betraktet som voksen og arbeidsfør kar.

---

¹ Begrepet maritim brukes om noe som har sammenheng med havet; det som angår hav, strand eller båtliv (Store Norske Leksikon 2023).

² Teksten i 'Fiskeriet i Lofoten' er hentet fra og bygger på intervjuopplysninger fra informantene med fiskerbakgrunn som ble intervjuet på 1990-tallet. For flere opplysninger se 'Metodiske betraktninger' eller kontakt forfatter.

Fiskerbondeøkonomien var avhengig av naturgitte ressurser hvor balansepunktet mellom produksjon og konsumpsjon og tilgangen på arbeidskraft var nøkkelementer. Høyonnene var kritiske faser i småbrukets årssyklus og da var det ønskelig at voksne barn vendte heim som periodevis arbeidskraft. Lofotseasonen fra januar til april passet derfor godt til husholdets arbeidsmønster, økonomiske strategier og evne til overlevelse. Lofotfisket dannet altså en kontinuitet i årssyklusen som gjorde det regelmessig mulig å flytte deler av husholdet dit ressursene var rikest.

Lofotfisket kan anses som en institusjon i det før-industrielle samfunnet. Hele husholdet var engasjert i forberedelsene som startet allerede om høsten. Kvinnfolkene skulle spinne, bøte, veve og sy klærne mannfolka trengte. Mat av ymse slag skulle tilvirkes og lagres. Den subsistensorienterte produksjonen forsynte lofotfarerne med mat og klær. Uten kvinnens innsats, og småbruket i bakhanda, kunne mannfolka vanskelig framskaffe den nødvendige utrustningen. De agrare ressursene bestod av materialer til båt og båtutstyr, deler av fiskeredskap, naust, rorbu, lunner og hjellved. Garden produserte smør, kjøtt, ost, flatbrød, syre, ullklær, skinnhyre og sjøstøvler. På denne måten fylte altså jordbruk og fiske komplementære produksjonsroller i husholdets økonomi. Den kommende *skårungen*³ deltok også aktivt i forberedelsene til Lofotturen, for eksempel med tillaging og reparasjoner av fangstredskap.

Ferden til Lofoten kunne bli annerledes enn mange hadde forestilt seg. Med konfirmasjonen kom overgangen mellom barn og voksen ganske over natta. Fra å ha vært den eldste i ungflokken på heimsplassen, med den autorative posisjonen som dette innebar, ble konfirmanten degradert til 'grønnskolling' i den voksnes verden på rorbua og ombord i båten. Helt nye krav ble stilt og nye roller tildelt den nykonfirmerte. Det ble forventet at ungdommen ombord måtte være tilgjengelig bestandig. Å fare til Lofoten for kystungdom var en aldersrolle på lik linje med innlandsungdom som gikk i tjeneste etter konfirmasjonen. Nykonfirmerte kunne derfor 'mase' seg til lofottur hvis foreldrene mente at den unge av ulike grunner skulle vente. Ennå i 1950-årene var det relativt vanlig i kysthushold at ungdom dro på fiske til Lofoten.

Metodiske betraktninger

I denne artikkelen danner intervjuer det empiriske grunnlaget for framstillingen i kombinasjon med litteraturstudier. Intervjuene ble gjort i første halvdel av 1990-årene, og lar informanter med fiskerbakgrunn komme til orde. At intervjuene ble gjennomført i 1990-årene forklarer i stor grad hvorfor innholdet i artikkelen i hovedsak handler om forhold på 1930-1960-tallet. Intervjumaterialet kan best karakteriseres som temaorienterte livsløpintervju, og det enkelte intervju befinner seg ved Helgeland museum, avdeling Vefsn. Intervjuene ble tatt opp på bånd og senere transkribert. Også lydopptakene er arkivert ved museet.

Forfatteren har et alfabetisk register som muliggjør en identifisering av informantene. Nøkkelinformanter ble i utgangspunktet valgt ut etter forslag fra kulturkontorene i de respektive kommunene. I neste omgang ble nye navn foreslått av allerede intervjuede personer, etter den såkalte snøballmetoden. Informantgrunnlaget består av menn fra kommunene Lurøy, Nesna, Vefsn og Vevelstad. Selv om kvinnenens tilstedeværelse i fiskerheimen var avgjørende for mannens deltakelse (Hovland 2014:26), var det ytterst få kvinner som deltok i Lofotfisket.

Et forhåndsskriv ble sendt informantene over viktige tema som skulle belyses i intervjuet, som del av forberedelsene. Hovedkriteriet var at de skulle representere småbrukarkulturen ved at fiske hadde vært deres hovedforsørging, noe som ikke utelukker at informanter kunne ta annet lønnsarbeid på et senere tidspunkt i livskarrieren. De fleste informantene satte pris på anledningen til å berette fra eget liv, til å reflektere over egne handlinger og sammenhenger de hadde vært en del av.

---

³ Førstereisgutt på fiske i Nord-Norge, Bratrein, H. D. 1975:307.

Imidlertid varierer motivasjon og dagsform fra person til person og påvirker besvarelsene, for eksempel viljen til å gi opplysende og utbroderende svar. Informantene stod nært fenomenet i dagliglivet og mange kjente til detaljene i det sosiale livet på rorbua og om bord i fiskerbåten.

Historikeren Ingar Kaldal understreker betydningen av å historisere samfunnsprosesser for å få fram ulikheter og fasetter i utviklingen av kunnskap om fortiden (Kaldal 1995:91). Ved å bygge opp nettverk av relasjoner som forbinder individene med omgivelsene eller kontekstene vil kultur, politikk, økonomi og sosiale forhold tre klarere fram på mikroplanet i et samlet perspektiv (Kaldal 1994:42). Innvendingen mot denne metoden har vært faren for å havne i relativisme, i den forstand at enhver tolkning kan være like god som den annen. Imidlertid er tolkningen knyttet til den kontekstuelle meningen, noe som vil dempe anledningen til å kunne hevde urimelige påstander.

Intervjumaterialet representerer et mangfold av kunnskaper om og perspektiver på livet som fisker, med utgangspunkt i erfaringsbaserte opplysninger og informantens vurderinger av dem. Kvalitative intervjuer har islett av subjektive elementer i tolkningen av minnestoff. Mitt utgangspunkt er at alle perioder og epoker bør forstås ut fra sin tid, sin kontekst og sine forutsetninger. Dette er naturligvis en ideell målsetting, for forskerens nåtidige blikk vil alltid blende for å forstå hendelser slik de egentlig var. Begivenhetene er likevel sterkt preget av den historisk-kulturelle konteksten som omslutter dem. Det særegne og historiske i det sosiale livet på rorbuene i Lofoten vil derfor danne grunnlaget for våre tolkninger.

Intervjuer kan brukes på flere måter. Sitater kan på den ene sida tjene som faktiske illustrasjoner, men også tolkes som levninger fra fortellernes liv (Lorås 2007:433). Det innebærer at beretningene kan forstås som mytologiseringer av fortida, siden de ofte inneholder kulturelle koder som uttrykker mening og sammenheng i informantens liv. Den kollektive konstruksjonen som intervjuene representerer, kan sees som en mytologisering av fortida og budbringere av viktige koder i kulturen. Kulturelementene får gjerne en mytologisk funksjon i informantens fortelling. Mytologiseringen innebærer at hendelser og handlinger gis bestemte funksjoner i en framstilling, som informanten tolker i sitt bilde for å skape sammenheng og mening i sin livsfortelling. De avspeiler ikke virkeligheten, men kulturens innside fordi alle erfaringer blir konstruerte i det øyeblikket de reflekteres. Ingar Kaldal skriver: "Erfaringer er alltid noe ein gjer seg om noe etter at det har skjedd" (Kaldal 1993:16). En kan gå ut fra at det reflektive elementet i kulturen ble mer tydelig på 1900-tallet da takten i samfunnsendringene akselererte. Det gjaldt naturligvis også fiskeriene. Trolig vil også enkelte informanter i dette prosjektet fremstille seg og «fiskaryrket» på en overdreven positiv måte, men kodene i kulturen må uansett tolkes i det som verbaliseres.

Intervjuene gjenspeiler de spørsmålene som er stilt, og det vil alltid være tema som faller utenfor, siden spørsmålene er avgjørende for svarene. I sum kaster de lys over detaljer og nyanser i hverdagskulturen som det ellers ikke er mulig å finne ut av, siden det handler om menneskers handlinger og erfaringer. De kan også kaste nytt lys over allerede kjent viten. Uten en slik metodisk tilnærming vil det være vanskelig å avdekke årsaker og virkninger om ulike forhold, begrunnelser for valg og hvordan erfaringer er skapt. Gjennom folks fortellinger fra sine liv vil vi kunne forstå det samfunn de var del av. Målet er ikke å slutte fra et visst antall intervjuer til «sikre» betraktninger, men å presentere typiske eksempler. Et helt sentralt spørsmål er likevel hvordan en kan få informantene til å snakke troverdig. Det avgjørende for påliteligheten vil da være hva det spørres etter. Minner knyttet til arbeid og sosialt liv er nettopp slike opplysninger som huskes relativt godt og da særlig hvor arbeid inngår. Ingar Kaldal skriver at arbeidet folk har levd av utgjør nokså pålitelige opplysninger i spørreundersøkelser (Kaldal 1996:14). I dette tilfellet er arbeidet fiskeriene.

Skårungen

I mellomkrigstida var det utbredt at smågutter i de ytre kyststrøk var med faren ut til værene på vår- og sommerfiske. Drevne skårunger som hadde vært med fra 8-9 års alderen på dette fisket, var langt på veg fullbefarne fiskere allerede første lofotturen. Denne produksjonen skjedde innenfor husholdets organisering. I søskenflokket måtte til enhver tid en av guttene være med faren på dette fisket, som var et rent familieforetak. En slik bakgrunn kunne kvalifisere konfirmantene til halvkarer eller heilkarer allerede første gangen under Lofotfisket. Det viser til den fulle betydningen av arbeidet heime og den kulturelle verdien kunnskapsoverføringen mellom far og sønn hadde under oppveksten. Guttene ble langt på veg vant menn sjøl om de var nybegynnere i møte med Lofotfiskets kultur. Av grunnleggende betydning for sjømannkunnskap og innlæring av ferdigheter i fisket var altså det tette og nære arbeidet i lag med faren. Å ha detaljert innsikt i segl- og båtføring var avgjørende for å berge livet i uvær og grov sjø til havs. Fiskere som manglet denne typen kunnskap satte trolig livet oftere til enn de som hadde full opplæring fra barndommen.

En informant fra Lurøy var mange ganger med far sin til Træna, Selvær og Åsvær. Første gang var som åtteåring. De fiska med snik etter ueren og guttens jobb var blant annet å hamle (andøve). De kunne være borte opp til ei uke i gangen. I 1929 var han skårunge i Lofoten. Han beretter: "*Og e va heilkaill første året e va i Lofoten. Heilkaill va det same som at du fekk full lott. Og utav det så ha e triparten, og så to han far de ainner to tripartan.*" Sjøl om informanten var fullbefaren ble han likevel satt til å være kokk ombord på skøyta. I kraft av å være yngstemann var han sjølskreven til å koke, selv om han kunne være like dugelig som de andre til å fiske. Å gå gradene i fiskerens avansementsystem var altså uomgjengelig. Samtidig var han aktivt med på juksa og med snik etter torsken. Slik skikken var måtte mesteparten av lotten føres tilbake til husholdet for de ungdommene som ennå bodde heime. Det skulle dekke utgiftene til loftutrustningen samt merkostnadene ved å ha voksne sønner boende heime på årsbasis.⁴

Etter første turen som skårunge var fiskaren neste sesong halvkar med halv lott. Halvkaren tok vanligvis alt arbeid som var direkte knyttet til sjølve fisket. En informant fra Lurøy sier det slik: "*... men på grunn av at du ikkje va sterk nok og vant nok så va det en slags halvpart utav det som trengtes*". Etter bare en sesong ble fiskeren fremdeles ikke betraktet som vantmann. Han måtte fortsatt ha opplæring for eksempel i garnbøting og annet vedlikehold av redskap. Neste sesong var han oftest heilkar med full lott eller topartkar med 2/3 lott (Bratrein 1975:123). Likevel var ikke heilkaren fullt utlært. I 1860 - årene skriver Eilert Sundt at det visstnok tok fem år for en ung og rask person å bli en "fuldøvet Lofot-fisker" (Christophersen, Christie & Petersen 1976:171). De med små evner i fisket kunne derimot bli gående som halvkarer (Thorsvik 1977:75). Dette gjaldt for eksempel fiskere plaget av kronisk sjøsjuke. Unge gutter som hadde prøvd seg ute i værene og kjent seg sjuke kunne derfor vegre seg mot å fare til Lofoten (Justad, udatert, s. 1.). En informant fra Nesna beretter at han ble sjøsjuk på havet:

E fjørr min del e va'kje sterk fjørr sjøen.... (..) Og då bli det no så tungt ailt samma og tungt å arbeid. (..) Så det va no ein utav de tengan så gjor at e ikkje fortsett på fesket. Men ellers fjørr arbeidet og fortjensten kunne e godt sett det lekt, men det va den sjøsjuka så e va redd. (..) Du bli ailder i form, det e så du ha influensa. Så e måtte berre innrømm det, at der e ikkje min arbeidsplass.

Derfor ble det bare med den ene turen til Lofoten. Sjøsjuke kan forklare at vedkommende begynte som 16-åring i den lokale industrien. Sjuken var altså opplevd som en konkret hindring for å satse på fisket som forsørging. Dette forholdet kan ha vært utbredt og vært en viktig årsak til å velge annen livberging (Gullestad 1996:91). Andre forsørgingsmåter kan derfor ha framstått som befriende for dem som ble verst plaget.

---

⁴ Wold 1985:114. Systemet fantes også på Lånan i gamle Tjøtta herred. Ordningen ser ut til å ha vært vanlig på Helgeland inntil andre verdenskrig.

Sjøsjuke fremmet inkompetanse og en oppnådde heller ikke fullverdig status i lokalmiljøet. Fiskaren måtte altså gå gradene i et avansementssystem for å kunne bli betraktet som fullverdig fiskar. Han tilegnet seg stadig mer kunnskap om fiskets utøvelse. Stadig mer ble han trent og spesialisert på bestemte redskapstyper og arbeidsoperasjoner. Skårungen klarte ikke å følge med i alt som skulle gjøres og måtte derfor ta de enkleste jobbene: koking, renhold, egning og garngreiing. Slikt arbeid trengte liten øvelse for å kunne utføres og skårungen kunne ofte mye av dette fra før.

Skøyter som drev med garn eller line hadde det trangt ombord under arbeidet og da måtte de som ikke var vante nok på land. En informant fra Lurøy beretter: *"...då va det ikkje plass tel onga i nærheten, då vart vi henvist til land."* Skårungene ble altså satt i land når vantmannsarbeidet skulle utføres. Dette viser klart nybegynnernes underlegne posisjon i forhold til arbeidsprosessen. De var ennå uten nødvendig innøvelse og fysisk kapasitet for å makte et vanskelig og tungt arbeid. De fiskerne som var heilkarer stod ved «kort'n»⁵, kleppet fisken og tok den ut av garna. Sjøl om nykomlingen var nederst i hierarkiet var han respektert for sin stilling og posisjon. Dette kunne være en ny erfaring for den nykonfirmerte, i møtet med arbeidslivet i Lofoten. En viktig årsak til dette var at båtlaget ofte var slektninger eller kenninger med relativt lik sosial og økonomisk bakgrunn. Dessuten hadde alle medlemmene i båtlaget gjennomgått den samme opplæringen. Alle visste at skårungen i prinsippet var en kommende heilkar.

Men det fantes tilfeller der skårungen overgikk sine mer vante kamerater i båtlaget. En informant fra Vevelstad forteller at første dagen han som nykommer var ut på feltet fikk båten motorskade. Det var sørvest kuling og mastra svaiet nokså kraftig. Seglene var ikke tredd på forhånd. Mannskapet var vante og dyktige, men ingen ville gå opp i masta. Informanten sa da: *"E e no berre ein skåronge, men e ska fær opp!"* Slike historier kan ha islett av det Edvard Bull benevner *'esprit d'escalier'*, det vil si at fortelleren uttrykker replikker som han ønsker at han skulle ha sagt, men som forble uuttalte (Bull 1981:208). Uansett fikk skårungen en glimrende mulighet til å vise mandighet og mot overfor de andre på båten. Det viser at det var rom for alle til å vise sine individuelle egenskaper.

Slik bestemte arbeidsoppdrag på land var ærefulle, som for eksempel tømmerfløyting (Kaldal 2022), var mastklatring det på havet, hvor begge vågestykkene fremmet den maskuline siden. Tømmerfløyting innbar at arbeidere ble våte og kalde og noen ganger kunne løping på flytende stokker sette liv i fare. Dristighet og fysisk styrke kjennetegnet kroppsarbeidets kultur i mange kontekster. Fysisk utfoldelse og mestring av arbeidet la grunnlag for å skaffe seg posisjoner og respekt innenfor arbeidslaget. De som ikke mestret fisket ombord måtte i stedet være igjen på land og forsørge seg på annet vis. Informanten fikk også opplæring om fiske i værene som unge. Han sier om møte med lofotfisket: *"Nei, det va lite ordra å få. Vi va vant med ein gong. Vi vesst ka vi sku gjer."* Utsagnene kan være forenklinger av det som faktisk skjedde. Sannsynligvis fikk de vante skårungene flere instruksjoner enn de kan huske i ettertid. Men det rokker ikke ved det poenget at det også var betydelige forskjeller på kvalifikasjonene til skårungene. Informanten ser ikke ut til å ha fått noen spesiell form for opplæring eller undervisning. Han beretter:

Det va no berre det at den først stampen han sku egn, han gjekk det lang tid med. Men det va ikkje lengje før e va den snarast. (..) Og når vi egnte, så va det nesten ikkje et ord i ein, det va berre å gløtt på kvarainner om kem som va ferdig først med stampen.

Praktisk innlæring skjedde gjennom repetitive øvelser. Egninga foregikk i tause former. En holdt bare et øye med hverandre for å finne ut hvor fort den andre arbeidet. Her aner vi en utpreget konkurranse mellom fiskerne i båtlaget. Den kom til uttrykk i flere sammenhenger. En informant fra Vefsn opplyser: *"Du vet når vi drev med juksa så var det alltid svær konkurranse på dekk, vi stod jo på, du hadde knapt tid til å spise om dagene, hvem som dro mest fesk, særlig når du var skårunge..."*

---

⁵ Valle 1943:12. Kort: en bevegelig rull festet på rekkverket til båten der garn og liner ble dratt over ombord.

Det gjaldt å være først og best enten det var ombord i båten eller under arbeidet i rorbua. Særlig ungdom ville vise sine eldre kamerater at de var vante og verdige til framtidig plass ombord. Men den som var rask og presset seg sjøl oppnådde likevel ikke mer i lomma. Avlønningen var etter lottsystemet som ikke tok hensyn til hvor mye den enkelte fisker klarte å dra opp av havet. Likevel konkurrerte altså fiskerne. Det viser at det å framvise vantmannsevne var en sentral verdi i kulturen.

Den vante fiskeren

For å begrepsfeste den umåtelig varierte og sammensatte kunnskapen i lokalsamfunn har filosofen Viggo Rossvær lansert begrepet vantmannkunnskap (Rossvær 1994:87). Rossvær tar utgangspunkt i det nordnorske kystmiljøet og anvender begrepet for å beskrive den kompetansen som er innebygget i folks kropp og atferd i slike miljø. Den som ikke var vantmann ble stående utenfor deler av kulturen i Lofoten. Han kunne ikke forstå arbeidet, begrepene og beskrivelsene godt nok. Å være fullbefaren lofotkar - heilkar - fordret en stor mengde kunnskap og innøvd evne. Uten denne kulturelle erfaringen kunne han hverken delta i fisket fullt ut eller i det sosiale miljøet - i praten- på samme måten som sine vante kamerater. Å være god på å prate var en kvalifikasjon som tiltrakk andre.⁶ I en kultur der *ordet* var det viktigste medium for kommunikasjon ble dette høyt verdsatt. Å ha et rikt og variert ordforråd ga grunnlag for anerkjennelse. Når skårungen og andre mer uvante deltakere ikke kunne praten, kunne han vanskelig integreres fullt ut i kulturen. Denne mangelen på integrasjon skyldtes ikke aktiv utestenging fra sine mer vante kamerater, men var en naturlig konsekvens av manglende innsikt og forståelse for arbeidet. Det kan også tenkes at en del lærte arbeidet raskt, men uten at de samtidig like hurtig tilegnet seg de sosiale reglene og adferdsnormene. Å forsøke å prate som vant uten å være det ble fort gjennomskuet i arbeidssituasjonen. Derimot kunne en sikkert fungere som vant til en viss grad under kvile ved å lære seg bestemte uttrykk og talemåter. Men i den nærmeste omgangskretsen visst alle fartstida, for den nyttet det lite å skjule.

Først som heilkar kunne fiskeren oppnå en fullverdig sosial status i situasjoner som også ikke bare bestod av arbeid. I helgene og i styggvær var det landligge. Da måtte en ha innsikt og forståelse i andre forhold enn bare det å kunne utøve et arbeid. I Lofoten var en nødt til å samhandle og kommunisere med mange typer mennesker i mange forskjellige situasjoner. Derfor gjaldt det ikke bare å være vant med arbeidet, men også med tanke på de spesielle sosiale og kulturelle mønster som oppstod når tusenvis av mennesker møttes til kamp om levebrødet. Å være vant innebar altså å mestre mange sider av den kulturelle konteksten en sjøl stod midt oppe i. På den ene sida -som vant- var det mulig å angi regler for det sosiale livet, mens den uvante måtte tilpasse seg et allerede eksisterende normverk.

Den verbale kulturen

En informant fra Nesna beretter om livet på rorbua: *"Då var det jo skrøner fortelt. Det satt jo en par gamle garnbøtera på buen då som va fast, og så kom jo vi mainnskapet som va tellreisanes. Så va det no heimfolk."* Historier ble fortalt av gammelkarene for å ha det artig. De eldre var rike på erfaring. De hadde sett, hørt og truffet mange mennesker gjennom allsidig virksomhet som fiskere. Lofotfisket var møtested for folk fra Rogaland i sør til Aust-Finnmark i nord. Samer, kvener og svensker kunne delta. Lofoten var derfor en kulturell smeltedigel mens sesongen varte. Biskop Eivind Berggrav framhever nordlendingens *horisont* som følge av den høge mobiliteten, og skriver: "La oss ikke si noe vondt om en bonde på Hedmarka. Men når det gjelder horisont, så blir det ialfall en *forskjell*." (Berggrav 1937:30).

---

⁶ Opplyses av en informant fra Vefsn.

Den breie kontaktflata i det maritime miljøet gjorde fiskerbønder opplyste om samtidas hendelser. Samkvem og kulturell utveksling gjenspeiles også i språket der ord og uttrykk på fiskeredskap var mer felles langs kysten enn innover fjordene og på innlandet, hvor mer lokale begreper ble utviklet. Dette skyldtes fiskerens vide mobilitet til markeder og fangstplasser der jektefarten og lofotfisket hadde vært basis. Ivar Modeer benevner kystområdene med et relativt homogent fiskervokabular som 'the western and northern linguistic region'.⁷

Den som hadde utviklet evne til å registrere, memorere og formidle historier og skrøner fikk høy status i fiskermiljøet. Innbakt i denne formidlingen lå moralske og etiske forestillinger som sosialiserte ungdom inn i lofotfiskets arbeid og hverdag. Normer og verdier ble gradvis internalisert av den enkelte nykomling. Smått om senn ble han fullbefaren på det kulturelle området og ikke bare i sin egen praktiske dyktighet og utholdenhet. Å være heilkar forutsatte å forstå og tolke innholdet i fortellingene som ble formidlet og som omsluttet arbeidskulturen i Lofoten.

Med alderen ble praten viktigere. Den var beviset på den kulturelle mestringen av omgivelsene. De unge manglet erfaring fra både fisket og det sosiale miljøet. De kunne ikke bidra med skrøner og historier i samme grad som de eldre. I stedet var de under kulturell opplæring, fasinert av kortspillet, vitsene, skrønene og kraftuttrykkene (Justad, udatert, s. 3). Evnen til å fortelle var derfor betinget av bestemte kulturelle erfaringer som en tilegnet seg over lang tid som fisker. Ungdom fant i stedet på pretter som rammet alle i bomiljøet. Slike påfunn kan forstås som kompensasjon for ikke å mestre praten på bua eller ombord. En annen måte å skape humor på, var å gi artige kommentarer og å finne opp poeng som avstedkom latter. Denne praten var sjølve kjernen i det sosiale livet. En informant fra Nesna beretter:

Men når du satt i de dær båthusan (logihus på land), mått du jo pass deg at du ikkje fikk en 'smell' så du vart sætt te sies. Du burde jo tenk deg om før du svara. Tenk deg om ke du sa, før mainn ha jo det dær te moro å sett å bit av kværainner liksom. Men eg kainn ikkje minnes at det vart ein bestemt som vart mobba på dein måten. Det va aille mot aille for å ha det artig. Men det vart jo ein kunst å va stærkest å svar før seg. Ja, det va dæ.

På overflata kan det se ut som denne formen for humor var ren underholdning. Den verbale mannjevninga må likevel hatt andre betydninger. På den ene sida avdekker den en bestemt type gruppesolidaritet, samtidig som humoren også uttrykker visse kulturelle vurderinger som ikke umiddelbart er forståelig, men som må tolkes. Latteren representerer altså koder i en spesifikk kultur og er ikke en direkte manifestasjon av normer og verdier. "I stället berättar den om saker som på något sätt er fel, emot det konventionella, allmänna sättet eller rationellt antagande" (Kinnunen 1996:32). Eksempler på dette kan være den grovkornete formen for humor, som var mer eller mindre tabubelagt i den "allmenne" kulturen, blant annet praten om kvinner som til vanlig fins i miljø hvor kun menn samles.

Å markere seg verbalt var viktig for å innta sosiale posisjoner. Det innebar en hierarkisering av fiskerne seg i mellom. Den svenske etnologen Ella Johansson skriver: "Man skapar och omförhandlar en hierarki baserad på förslagenhet och tillgång till ordets makt" (Johansson 1996 a:93). Den kulturelle rammen omkring fiskernes verbaliseringskamper bestod derfor av tilkjemping av ære og maskulinitet. Det var med andre ord ikke bare dyktighet og utholdenhet i arbeidet som avgjorde den enkeltes stilling i båtlaget. Respekt fulgte alltid med den som kunne svare for seg og som fant gode poeng å slå tilbake med. En som var 'flink med kjeften' kunne derfor unngå å høre berettiget kritikk for halvhjertet eller udugelig innsats under arbeidet. Å ha ironiske, treffende replikker på lager kunne derfor utvikle seg til ren hersketeknikk, der verbal perfektjonering var viktigere enn fysisk utholdenhet.

---

⁷ Modeer 1953:139. Han skriver her bl.a.: "Of particular significance was the fishing at the archipelago of Lofoten. There are a great number of Norwegian fishing terms only used in northern parts, viz. in the districts of Møre, Trøndelag, Nordland, Troms - in some cases also in Sogn og Fjordane".

Verbaliseringen utviklet tenkevnen og slagferdigheten. Det gjaldt å svare riktig for seg. Mislyktes en i dette, kunne en bli utledd. Utflieringa var et klart signal om manglende evne til å forsvare seg, kanskje lå det også en karakteristikk av dumskap i det.

Under konflikter med andre båtlag ute på feltet var det også nødvendig å ha god evne til å verbalisere. For å unngå fysiske sammenstøt var fiskere godt øvet i å være 'kvass i kjeften'. En informant fra Lofoten var fisker før han ble industriarbeider ved aluminiumverket i Mosjøen, som ligger i bunnen av en fjord, uttaler: "*Den humoren som er i det der fiske og kystbefolkninga, den har du ikke i innlandet, det er ikke sånn, det er ikke det samme. (..) den humoren den er helt enorm*". De utviklet et frodig og treffende språk på havet, de var oppfinnere i bannskap og kraftuttrykk. Det tette samkvemmet og det intense samhandlingsmønsteret i fisket avstedkom en direkte og utilgjort kommunikasjon. En del av humoren var rettet mot båtlaget som helhet, og ikke mot enkeltpersoner. En informant fra Lurøy forteller:

Eg veit ein gång, då va eg med på det, det va en kameratbåt, de dreiv med garn, vi og for så vidt. Og då va vi å gjømte alle klæppan ombord i båten, så når de kom på havet så ha de ikkje ein einaste klæpp å høgga fesk med, så de mått då arbeid seg profisoriske klæppa for å få inn fesken for dagen. Og neste kveld .....då eg hiva teppen etav køya og skull gå og legg meg, så begynte ein sånn stor rødkrabbe utav de her trollkrabben, levanes under teppen. Då va det gjengjeldelsen som kom då.

Slike pek betinget at de som ble utsatt for det var kamerater og var innforstått med felles normer og verdier. Den svenske etnologen Ella Johansson viser til Michael Herzfield studier av greske gjeteres stadige stjeling av hverandres sauer, og skriver at slike handlinger er et "sätt att etablera gemenskap och sammanhang genom en manlig kamp att uppnå respekt och position inom en hierarki: 'We steal to make friends'" (Johansson 1996 b:93). I vårt tilfelle handler det om fiskere fra to «kameratbåter». Konsekvensene av fiskernes påfunn var at karene ble sinket i arbeidet og det ville ukjente karer ikke tåle. Men gleden av å være til stede og betrakte reaksjonene fra kameratene kunne ikke oppfylles. Spenningen for dem som stod for dette påfunnet, må derfor ha vært hva de kunne vente seg til gjengjeld. Det krevde også en viss oppfinnsomhet fra de andre, å finne ei prette som stod i samsvar med det de sjøl hadde opplevd. Utfordringen var å finne et påfunn som ikke ble tatt for ille opp i det andre laget, men som samtidig var såpass rammende at det skapte en problematisk situasjon med karakter av overrumpling.

Lofotfisket betød en frihet fra spekteret av roller som heimemiljøet impliserte. I Lofoten var rollen som fisker overordnet alt annet. Her kunne han fullt ut vise sine kvaliteter som mann og få bruke sin vantmannkunnskap til fulle. Lofotesongen var et kulturelt frirom der normer og verdier mellom menn styrte tilværet. Humoren ser ut til å ha vært en viktig del av dette og som også bandt mennene enda tettere til hverandre. I husholdet ville ikke det samme innholdet i praten blitt kommunisert, for eksempel om temaet kvinner. I bua var relasjonene forskjellig fra heimen og humoren fikk en funksjon som ellers hadde andre sosiale betydninger. Oppholdet i Lofoten ble derfor et kulturelt frirom der praten ble et viktig strukturerende element i tilværet, i tillegg til arbeidet.

Konkurransen mellom lagene kunne altså være beinhard, og spørsmålet om det ikke fantes solidaritet mellom fiskere blir dermed vesentlig å belyse. Arbeidskulturen i Lofoten kan ha oppmuntret fiskere til å løse problemene på egen hånd, sjøl om de opptrådte på vegne av laget og ikke seg sjøl. Hvis hendelser av typen det refereres til over, som informanten fra Lurøy hevder forekom nokså regelmessig, var representativt for arbeidskulturen på Lofothavet, kan de hatt innvirkning på fiskeres holdninger til møter med annet arbeid også. Hvis det var krangel, konkurranse og knep som kjennetegnet normene i arbeidet, kan det ha ført til utvikling av en individualistisk maskulinitet som var spesifikt knyttet til livet som fisker. Det kan hatt betydning for evnen til samarbeid og vilje til underordning i møtet med andre arbeidsforhold, for eksempel på anlegg eller i industri. Det kan også ha hatt betydning for hvordan fiskerbønder ble vurdert når de kom til nye arbeidsplasser. En god del fiskere prøvde industriarbeid, men trivdes ikke. Et sentralt spørsmål er altså gyldigheten av denne spesifikke maskuliniteten i møtet med andre arbeidskulturer.

Kombinasjonsarbeid

Det er opplagt at en individualistisk og vant fisker måtte synes industriarbeid var problematisk å ta del i. Intervjuene bygger opp under dette. Eksempelvis forteller en informant fra Vefsn: "*Vi ble jo innpodet av Lofotfiskerne fra vi var unger, så det var jo så naturlig at vi søkte det arbeidet, og det var jo det eneste vi fikk lov til*". En annen informant fra Lurøy beretter: "*Ja, fritid... fri og fri... du ha jo både fritid og arbeid, det va jo stort sett det samme. Det va jo en livsstil altså nær sagt. Du gjekk jo ikkje ette klokka*". At fisket ikke ble styrt av klokka understrekes også av en tredje informant fra Lurøy. "*Du fôr når du ville, og kom når du ville. Einaste begrensning det va jo mørket*".⁸ Den industrielle arbeidskulturen framstod som uvant og var kjennetegnet av krav til arbeidet som innebar andre former for disiplin, regularitet, konformitet og rutinebaserte handlinger. Dette berører direkte den problemstillingen som historikeren Edvard Bull formulerte: "Hvordan få folk til å arbeide hardt og regelmessig når de ikke lenger kan se noen innlysende mening med arbeidet?" (Bull 1988:5).

I motsetning til arbeidet på havet, var industrihallene kjennetegnet av innestengthet, dårlig luft, mye bulder, sjefer og arbeidsreglement. Kort sagt en annen form for disiplin, punktlighet og myndighet som lett kom i konflikt med fiskerens frihetsfølelse. På spørsmål til en annen informant om han måtte gå etter klokka i jobben som industriarbeider, svarer han:

Ja, det va det som va. Og dessuten når du arbeid på havet, og arbeidet med deg sjøl... då bi'kje klokka sett på. Det e'kje nøye med den da. Då é det interesse ut av det. Men den derran jobben hadde du ikkje særlig interesse for. Det var bærre pengan då. For å få litt pænga.

Flere informanter uttrykker lignende uttalelser og det viser tydelig kontrasten mellom klokkestyrt tid i industrien og det 'tidløse' arbeidet de ellers var vant til. Som nevnt vil småbrukere og fiskere kunne svartmale erfaringene fra anlegg og industri, ikke som bevisst strategi i intervjuet, men mer som en ureflektert prosess i deres identitetsbygging. Dette er også noe som kan tolkes i retning av kulturell motstand og anti-industrialisme.

En del fiskere arbeidet også på skøyter og da var dorybåter viktig. Det var åpne, lette småbåter som ble rodd av mannskapet, blant annet ved notsetting, og som var lagret på skøyta. Det var mer farefullt å arbeide i dorybåter, fordi en måtte hoppe ut og inn av dem flere ganger om dagen fra og til skøyta. Fiskerne byttet på å fiske fra doryene. Hadde en vært i robåten den ene dagen skulle en være ombord i skøyta neste dag. Fiskerne benyttet seg altså av et likhetsprinsipp for at ingen skulle få lide ekstra i form av mer utsatte arbeidsoppgaver. Det viser at den kollektive organiseringen av fisket også hadde innvirkning på fordelingen av arbeidsoppgavene. Samtidig førte dette til at fiskerne ble generalister innen arbeidet sitt. Kollektive prinsipper avstedkom fleksibilitet og mestring av mange forskjellige oppgaver. Likevel synes fiskernes mistro til hverandres evner å ha vært utbredt og individualismen sto også sterkt i fisket.

Individualisme og konkurranse

En informant fra Vevelstad uttaler følgende om kampen om «felta», en flokesituasjon på havet der av liner og garn er tvunnet inn i hverandre: "*Ja, du veit at aille vil ha 'felto'. Det e vel med de fleste feskera at: 'Nei, han der karen han kan ikkje nån teng, så det e best vi får det, det går så mykje fortar.' Og sånner stemninga det ha e vore mykje borti*". Den utbredte holdningen som denne informanten her belyser viser fiskerens individualistiske innstilling til arbeidet. Mange betraktet sin egen kompetanse som overlegen og kunne gjennom det legitimere å tilrane seg 'felto'.

---

⁸ Opplyst av en informant fra Lurøy

Andre gikk inn for å beholde roen for å tone ned konfliktene, noe som kunne være vanskelig i kaldt og dårlig vær, i urolig sjø og under tungt og farlig arbeid. Fiskerne hadde små terskler for irritasjon under slike forhold, og bare de mest tålmodige mestret å forhandle. Skøytene ser ut til å ha hatt en fordel, siden de ofte ankom feltet før fiskere som eksempelvis hadde båt uten motor (Veia 2009:278). I tillegg var skøytene mer sjødyktige enn båter uten motor. Amtmannen i Nordland skrev i 1880 at det ofte var merkbart at 'Sandsen for Sammenhold eller Samarbeide ikke er stor'.⁹ Best var det hvis en fikk gjøre tingene sjøl. Dette er uttrykk for en klar individualistisk mentalitet, der personlig dyktighet, egne ferdigheter, kunnskap og tempo var grunnlaget for arbeid og forsørging. Vantmannkunnskapen forutsatte derfor en lang forutgående treningsprosess i oppvekst og ungdomstid der den enkeltes egenskaper, på tross av korrigeringer og innvendinger fra andre, fikk utvikle seg relativt fritt og individuelt. En utviklet sine egne måter å gjøre arbeidet på. "Individualismen ble også styrket gjennom arbeidet på havet, der hver enkelt måtte kjempe mot elementene", skriver historikeren Arnved Nedkvitne (1991:66). Både kampen mot elementene og båtlagene seg imellom under lofotfisket styrket individualistiske trekk.

Det individualistiske elementet omfattet også sjølve fiskelykken. For å beskytte sin egen fiskelykke gjaldt en rekke regler for hvordan en skulle te seg. Blant annet skulle en ikke snakke om eller vise fram fangsten til andre på land. Dette kaller folkloristikeren Svale Solheim nemningsfordomar ved fiske (Solheim 1940). Ble en spurt om fangstmengden skulle en svare enten 'koking' eller 'ikkje koking', der sistnevnte refererte til at fangsten var for liten til at den kunne brukes. Ifølge antropologen K. Hastrup og etnologen O. Löfgren er lykken i tett sammenvevede samfunn "et begrenset gode, hvor summen af held eller økonomisk fremgang er konstant" (Hastrup & Löfgren 1992:250). Lykken var en kvote en måtte kjempe om, der den enes framgang var den andres ulykke. Den individuelle suksessen truet fortløpende den sosiale balansen i samfunnet fordi den utelukkende kunne oppnås på bekostning av andre. Dette gjør at vi også må revurdere våre oppfatninger om det konfliktløse lokalsamfunn.

Den kvoteregulerte lykken var en forklaringsmodell som lå latent i samfunnet og som virket styrende på folks oppfatninger om hverandre, der kamp, misunnelse og anklager var framtrede kulturelle tema. Historikeren Håvard Dahl Bratrein går enda lenger og utelukker ikke at misunnelsen var sjølve drivkrafta bak fiskerens strev. Utholdenhet, mot og styrke ble rendyrket for "å slippe vanæra og forsmedelsen ved å tape i konkurransen med de andre", skriver han. Vi ser altså at fiskelykke og konkurranse er forbundet med misunnelse som drivkraft. Det er et premiss som gjennomsyrrer fiskerkulturen. Konkurransen mellom båtlagene var lite ærefull. Håvard Dahl Bratrein skriver: "Om Lofotfiskerne heitte det at de la igjen 'æra' når de passerte Molldøra, porten til Lofoten!" (Bratrein 1992:26). Sesongfisket i Lofoten opphevet det juridiske systemet i heimbygda og andre regler for normer og regler for opptreden tok over.

Konflikt og samarbeid gikk samtidig hånd i hånd på en motsetningsfylt og kompleks måte. "Solidaritet og konkurranse i en positiv sameksistens", kaller sosiologene Seierstad, Sagdahl og Sandberg dette (Seierstad, Sagdahl & Sandberg 1985:65). Men når det virkelig gjaldt, under sjølve utførelsen av fisket, finnes det få eksempler på organisert samarbeid i intervjuene. Da synes det som kampen var framtrede. Det kan sjølsagt skyldes at fortellerne helst husker det som var dramatisk og opprørende. Uansett, episodene er såpass mange at det er stor grunn til å feste lit til faktisiteten. "Mellom fiskerne utvikla det seg et ekstremt konkurranseideal, som stundom førte til røveri på havet", skriver Håvard Dahl Bratrein (1992:226). Tilfellene var mange av konkurranse og kamp om levebrødet, noe som viser båtlagenes usolidariske opptreden overfor hverandre. Fiskere stod samlet innad i laget mot konkurrenter når det var nødvendig. Det viser at fiskere ikke var solidaritetsløse, men at dette samholdet overveiende sluttet om båtlagets egne interesser. Vi kan kalle dette en form for lagsolidaritet som begrenset seg til å sikre båtlagets eksistens og gjennom å sikre laget, kunne den enkelte fisker sikre egen forsørging.

---

⁹ Amtmannen i Nordland, beretningene 1880, s. 89.

Konklusjon

Intervjumaterialet som denne artikkelen baserer seg på, synliggjør hvordan Lofotfisket i 1930-1960-årene både sørget for tiltrenge ressurser, bidro med viktig yrkeskulturell erfaring, var et fristed for roller og forpliktelser i hjemmemiljøet og utgjorde en arena der særegne sider av mannskulturen kunne utspille seg. Ute på havet var det kamp mellom båtlagene for å sikre fangst og redskap. Her kunne gutter og menn åpent vise sider ved seg selv som de ellers var pålagt å undertrykke. Det kan ha virket særlig attraktivt på yngre gutter og vært et insitament for å ville til Lofoten. Her kunne de bli «menn» både raskere og mer tydelig enn i andre sammenhenger.

Det er samtidig opplagt at humor var viktig i fiskermiljøet, både i arbeid og fritid. Det gjaldt å kunne svare for seg uansett situasjon. Behersket man historier, skrøner, vitser og kraftuttrykk, så behersket man den humoristiske kjernen i fiskernes sosiale liv. Selv om det kunne være en viss brodd i det som ble sagt eller gjort, var fiskerne samarbeidspartnere og hjalp hverandre innad i eget båtlag. Fiskere med høy status i miljøet hadde avansert fra unggutt til mann, viste individualisme og samhold, balanserte konkurranse og støtte, og hadde evne til å ordlegge seg og å bruke humor. Å være heilkar forutsatte en forståelse for alle de sosiale kontekstene innen arbeidskulturen i Lofoten, ikke bare en kunnskapsrik utførelse av selve fisket.

Litteraturliste

- Berggrav, Eivind. 1937. *Spennings land*. Oslo: Aschehoug.
- Bratrein, Håvard Dahl. 1975. *Norsk Historisk Leksikon*. Utarbeidet ved Norsk lokalhistorisk institutt og utgitt med støtte av Norsk Kulturråd. As Norbok, Oslo/Gjøvik.
- Bratrein, Håvard Dahl. 1992. *Karlsøy og Helgøy Bygdebok*, bind III. Karlsøy kommune, Hansnes.
- Bull, Edvard. 1981. *Retten til en fortid*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Bull, Edvard. 1988. 'Trygghet' og 'frihet' i arbeidsmiljø på 1800-tallet. I: Schiller, Bernt og Svensson, Thommy (red.). *Arbete och arbetsmarknad i Norden*. Lund.
- Christophersen, H.O, Christie, Nils, Petersen, Kaare (red.). 1976.: *Eilert Sundt. Verker i utvalg 7. På havet*. Oslo/Gjøvik
- Gullestad, Marianne. 1996. *Hverdagsfilosofer*.
- Hastrup, Kirsten og Löfgren, Orvar. 1992. Lykkens økonomi. Hastrup, Kirsten (red.): *Den nordiske verden*, bind 1.
- Hovland, Edgar. 2014. Kontrastfylt næringsutvikling. I: Norges Fiskeri- og Kysthistorie bind III (hovedred. Kolle, Nils). En næring i omforming 1880-1970. Fagbokforlaget. Bergen.
- Johansson, Ella. 1996 a. Perspektiv på männen. *Nord Nytt* nr. 63.
- Johansson, Ella. 1996 b. Fräcka ynglingar och rejäla karlar. *Nord Nytt* nr. 63.
- Justad, Ole, Leirfjord. Udatert. Min første tur til Lofoten. Uttrykt manus, Vefsn Museum
- Kaldal, Ingar: Arbeid og miljø ved Follafofos tresliperi og Ranheim papirfabrikk 1920-1970. Historisk institutt, UniT 1993. Dr. avh.
- Kaldal, Ingar. 1994. Alltagsgeschichte og mikrohistorie. Nr. 2 *Skriftserie fra Historisk Institutt*, Universitetet i Trondheim.
- Kaldal, Ingar. 1995: Frå 'arbeidarkultur' til 'folkekultur'? *Historisk Tidsskrift* nr. 1. Universitetsforlaget.
- Kaldal, Ingar. 1996. Arbeidets kulturer - hvordan studere dem? *Arbejderhistorie* nr. 1. København.
- Kaldal, Ingar. 2022. Skogens menn. Minner og myter om hoggere og fløtere. Aschehoug.
- Kinnunen, Eeva Liisa. 1996. Humor som uttryksmedel för kulturell medvetenhet. *Nord Nytt* nr. 55.
- Lorås, Jostein. 2007. Muntlige kilder – faktuelle eller narrative lesemåter? *Historisk Tidsskrift*, vol 8, utg. Universitetsforlaget.
- Modeer, Ivar. 1953. Norska ordstudier. Två bidrag til fiskets ordgeografi. *Uppsala Universitets årsskrift*.

-
- Nedkvitne, Arnved. 1991. Mentalitetshistorie - en historiografisk blindgate? *Historisk Tidsskrift* nr. 1.
- Rinde, Harald. 2015. Det moderne fylket. Nordlands historie 3. Etter1900. Fagbokforlaget.
- Rossvær, Viggo. 1994. Mellom tradisjon og modernitet, red. Lian, Olaug. Stensilserie A nr 76, ISV, Universitet i Tromsø.
- Seierstad, Ståle, Sagdahl, Bjørn og Sandberg, Audun. 1985. *Kystsamfunn på kår? Nord-Norge som oljeprovins*. Universitetsforlaget 1985.
- Solheim, Svale. 1940. Nenningsfordomar ved fiske. Dr. avhandling. Oslo.
- Store Norske Leksikon 2023. <https://snl.no/maritim>. Lest 26.05.23.
- Thorsvik, Eivind. 1977. *Ut mot hav. Fiskerihistorie for Nordland*. Bodø.
- Tönnies, Ferdinand. 1957. *Community and Society*. Michigan State University Press
- Valle, Torgeir: Lofot-fisket. Oslo 1943
- Vea, Jan. 2004. Der hav møter land. Fiskerbondesamfunnet i Nordland 1870-1940. Fagbokforlaget.
- Vea, Jan. 2009. To kulturer. En sammenlignende undersøkelse av det vestnorske og det nordnorske kystsamfunnet med hovedvekt på det 19. og 20. århundret. Høyskoleforlaget.
- Wold, Helge A. 1985. *Utvær. Bilder fra et nordnorsk hverdagslandskap*. Oslo.
- Amtmannsberetningene for Nordland 1880